

УДК 376.015.31:0/9-056.313

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psych-2025-1.18>

Людмила ЛУКАНЬОВА

старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

lukanyovo@gmail.com

ORCID: 0009-0002-7392-2850

КОРЕКЦІЙНА СКЛАДОВА ЧАСТИНА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. *Мета статті* – визначення та обґрунтування сучасних науково-практичних аспектів надання корекційної допомоги дітям із порушеннями інтелектуального та мовленнєвого розвитку та аналіз окремих напрямів корекційного впливу, що ефективно сприяють розвитку соціально-особистісних і навчальних компетентностей дітей. **Методологія дослідження** базується на поєднанні таких підходів: концептуально-аналітичного, що передбачає вивчення сучасного зарубіжного та вітчизняного досвіду реалізації корекційно-розвивальних завдань та врахування індивідуальних особливостей кожної дитини; системного, який передбачає сприйняття корекційної спрямованості освітньо-виховного процесу як цілісної системи; діяльнісного, що визначає практичну діяльність як основу, засіб і вирішальну умову розвитку особистості. **Наукова новизна** дослідження полягає в констатації необхідності застосування в корекційно-відновлювальному процесі інтегративного мультидисциплінарного підходу на принципах клініко-психолого-педагогічної взаємодії та максимальної індивідуалізації освітньо-корекційного процесу. **Висновки.** Корекційний складник у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями – це методична концепція, яка пов'язує між собою освітній, розвивальний та виховний складники, адаптуючи та модифікуючи їх до можливостей і потреб конкретної дитини. В основі корекційної роботи лежить особистісно орієнтоване навчання, в якому може реалізуватися кожна дитина, незалежно від її можливостей. Науково доведено важливість ранньої діагностики та проведення корекційно-реабілітаційних заходів з раннього віку. Корекційний складник максимально індивідуалізує процес навчання, спрямовує його на розвиток соціально-особистісних компетентностей та передбачає побудову індивідуальної освітньої траєкторії дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

Ключові слова: порушення інтелектуального розвитку, порушення мовлення, психолого-педагогічна корекція, індивідуальна програма розвитку, корекційні педагоги.

Lyudmila LUKANOVA

Senior Lecturer at the Department of Special and Inclusive Education,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

lukanyovo@gmail.com

ORCID: 0009-0002-7392-2850

CORRECTIVE COMPONENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF CHILDREN WITH DISABILITIES OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT

Abstract. *The purpose* of the article is to define and substantiate modern scientific and practical aspects of providing correctional assistance to children with intellectual and speech development and analysis of certain areas of correctional influence that effectively contribute to the development of social, personal and educational competencies of children. **The research methodology** is based on a combination of the following approaches: conceptual and analytical, which involves the study of modern foreign and domestic experience in the implementation of correctional and developmental tasks and taking into account the individual characteristics of each child; systemic, which involves the perception of the corrective orientation of the of the educational process as an integral system; activity, which determines practical activity as the basis, means and decisive condition for personal development. **The scientific novelty** of the study lies in the statement of the need to apply in the correctional and restorative process of integrative multidisciplinary approach based on the principles of clinical, psychological and pedagogical interaction and maximum individualisation of the educational and correctional process. **Conclusions.** Correctional component in the work with children with intellectual disabilities is a methodological concept that connects the educational developmental and educational components, adapting and modifying them to the capabilities and needs of a particular child. Correctional work is based on personality-oriented learning, in which every child can be fulfilled, regardless of their capabilities. The importance of early diagnostics and correctional and rehabilitation measures from an early age. The correctional component maximises the individualisation of the learning

process and focuses it to the development of social and personal competences and provides for building an individual educational trajectory for a child with disabilities of intellectual development.

Key words: *intellectual disability, speech disorders, correction of speech disorders, correction of developmental disorders, individual educational trajectory, correctional component, correctional teacher.*

Постановка проблеми. Сучасний етап впровадження нової концепції розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Україні акцентував увагу вчених на більш глибокому та різнобічному вивченні особливостей загального, психічного, інтелектуального та мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Основний вектор досліджень направлений на оптимальне задіяння в освітньо-виховному процесі корекційного складника як визначального в результативності роботи з дітьми з інтелектуальними та мовленнєвими порушеннями.

Сучасні освітні технології ґрунтуються не на «засвоєнні знань», а на «формуванні компетентностей» та орієнтуються на особистісно-орієнтовану модель освіти, а освітній заклад максимально забезпечує дотримання прав дитини, її інтересів та потреб, реалізуючи принципи гуманізму та дитиноцентризму.

Сучасні наукові дослідження форм та структури порушень у дітей з особливими освітніми потребами, починаючи з раннього дитячого віку в умовах дизонтогенезу розвитку, дають можливість стверджувати про наявність мультисимптомних порушень та складної симптоматики в інтелектуальній та мовленнєвій сфері функціонування таких дітей та спонукають до необхідності актуалізації особистісних корекційних аспектів освіти і виховання дітей з порушенням розвитку, починаючи з раннього дошкільного віку. Основним механізмом виникнення порушень інтелектуального розвитку та супутніх тяжких порушень мовлення є органічні ураження мозкових структур. Саме оцінювання глибини ураження визначає зміст корекційних завдань та навчальні можливості дитини.

На цьому сконцентровано дослідження вчених та численні публікації в наукових виданнях, на цьому акцентують увагу корекційні педагоги-практики.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Демократичне суспільство на сучасному етапі розвитку розглядає дитину з порушеннями психофізичного розвитку як повноцінну особистість, яка має ті ж права, що й інші члени суспільства, а через наявні в неї порушення розвитку їй необхідно забезпечити надання

спеціальних освітніх послуг. Отже, одним із пріоритетних завдань спеціальної та інклюзивної освіти є забезпечення корекційного складника в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

Аналіз нормативно-правової бази організації спеціальної та інклюзивної освіти, яка регламентує надання особливої допомоги дітям із порушеннями інтелектуального розвитку, доводить, що особливістю організації освітньо-виховного процесу є його корекційна спрямованість [8, с. 7].

Вектор корекційної спрямованості в освіті дітей з порушеннями розвитку є в полі зору багатьох науковців. Так, С.П. Миронова зазначала, що корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, має розв'язувати цілий комплекс завдань, як-от:

- корекція та розвиток пізнавальної діяльності дітей;
- формування навчальної діяльності та корекція її недоліків;
- збереження та зміцнення здоров'я дитини;
- розвиток психофізіологічних функцій;
- розвиток інтересів;
- корекція емоційно-вольової сфери;
- виховання моральних якостей;
- виховання соціально-нормативної поведінки [7, с. 138].

У своїх наукових дослідженнях О.В. Гаяш зазначає, що в дітей з проблемами розвитку наявні фізичні та (або) психічні порушення, які ведуть до відхилень у загальному розвитку. Залежно від характеру порушення, часу його виникнення та особливостей протікання одні недоліки можуть повністю усуватися, інші – тільки коригуватися, деякі – компенсуватися. Цей алгоритм діє як в умовах спеціальної освіти, так і в умовах інклюзії, але в останній акценти дещо зміщені [2, с. 7].

Корекційно-розвивальна робота здійснюється в педагогічному процесі за допомогою різних методик і організаційних форм. Педагогічний процес, мета якого – корекція розвитку дитини, визначається як корекційно спрямований. Тобто це корекційно спрямоване навчання і корекційно спрямоване виховання [9, с. 136].

Мета статті полягає в науковому аналізі теоретичних досліджень та практичного досвіду забезпечення корекційного складника в освітньо-виховному процесі спеціального та інклюзивного освітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні технології освіти загалом і технології спеціального та інклюзивного навчання зокрема переорієнтовано із «засвоєння знань» на формування «компетентностей», що базуються на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти, в рамках якої освітній заклад максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, реалізуючи на практиці принцип дитиноцентризму.

Найчисельнішу групу серед дітей з особливими освітніми потребами становлять діти з порушеннями інтелектуального та мовленнєвого розвитку. Більшість цих дітей мають комплексні порушення інтелекту та мовлення, і чим вираженішим та глибшим є таке порушення в дитини, тим більше воно накладає свій відбиток на процеси її залучення до соціального та освітнього простору. Виникають суттєві труднощі в передачі дітям із психофізичними порушеннями того соціального досвіду, який їхні однолітки з нормотиповим розвитком набувають без специфічних засобів і методів навчання.

Труднощі, з якими зустрічаються діти з порушеннями інтелектуального та мовленнєвого розвитку в освітньому середовищі, в більшості випадків пов'язують не лише з первинними порушеннями, але і з десоціалізацією, подолати яку можна засобами спеціально організованого навчання та виховання. Таке навчання та виховання передбачає корекційно-розвивальне спрямування, спеціальні методи і способи розв'язання розвивальних і освітніх завдань, які в умовах норми досягаються традиційними способами.

Корекційний складник зумовлюється специфікою розвитку дитини, а не типом закладу, в якому вона навчається. Отже, незалежно від того, навчається дитина в інклюзивному чи спеціальному закладі освіти, вона має отримувати весь комплекс корекційної допомоги, передбачений для неї нормативною базою освітніх послуг.

Оскільки головною особливістю освітнього процесу з дітьми з інтелектуальними порушеннями є корекційна спрямованість, то діяльність

корекційного педагога можна назвати корекційно-педагогічною. Вона узагальнює всі заходи корекції виявлених порушень психофізичного розвитку дитини для запобігання вторинним порушенням, формує особистість дитини, створює умови для її розвитку. Робота педагога з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку пов'язує різні види діяльності: діагностичну, прогностичну, проектувальну, корекційну, організаційну, інформаційно-пояснювальну, комунікативну. Це потребує особистісно орієнтованих спеціальних і корекційно-розвивальних програм, індивідуального та диференційованого підходу до навчання, спеціального навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Основні напрями корекційної роботи з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку, визначаються з урахуванням особливостей їх психофізичного стану. В освітньому процесі корекційно-розвивальний компонент повинен мати випереджальний характер, спрямований не лише на закріплення та вдосконалення вже досягнутого, але й на активний розвиток тих навичок і якостей, які є актуальними для найближчої перспективи. Навчання дітей з порушеннями розвитку має корекційну спрямованість, яка полягає в тісному поєднанні освітнього процесу з корекційною діяльністю. Навчальні програми чітко окреслюють корекційні цілі, які реалізуються під час опанування кожної конкретної теми. Ці особливості враховані в спеціальній структурі програм, розроблених для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. У державному стандарті спеціальної освіти для кожної категорії порушень передбачено індивідуальні корекційні завдання.

Основними напрямами корекційно-розвиткової діяльності є корекційно-розвивальна робота, корекційно-розвивальні заняття і корекційно-розвивальні послуги.

Корекційно-розвивальна робота – це система заходів, спрямована на комплексну психолого-педагогічну підтримку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку під час освітнього процесу. Головною метою є корекція наявних порушень шляхом стимулювання розвитку пізнавальних здібностей, емоційно-вольової сфери, мовлення та загального формування особистості дитини. Ця діяльність здійснюється у форматі корекційно-розвивальних

занять, що організовуються з огляду на індивідуальні характеристики кожного здобувача освіти. Тривалість групового заняття становить 35–40 хвилин, а індивідуального – 20–25 хвилин. Групи формуються в кількості від двох до шести дітей на основі однорідності порушень, висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та рекомендацій, які сформулила команда психолого-педагогічного супроводу закладу освіти, з обов'язковим залученням профільних фахівців.

Корекційно-розвивальні заняття проводять корекційні педагоги. Для кожної дитини з порушеннями інтелекту розробляється індивідуальна програма розвитку (ІПР) з урахуванням її особистісних навчальних і пізнавальних можливостей. Ця програма забезпечує індивідуалізацію навчання, окреслює конкретні стратегії та підходи, які найкраще відповідають інтересам дитини. У документі вказується загальна інформація про здобувача освіти, рівень його знань та вмінь, динаміка розвитку, методи адаптації навчального матеріалу, технічні пристосування, а також додаткові послуги, що були визначені на основі висновку ІРЦ. Програма створюється спільно фахівцями, включаючи батьків або законних представників дитини. Її затверджує керівник закладу освіти, а також підписують батьки. Періодично (двічі на рік або більше в разі необхідності) програма переглядається для внесення коректив. Корекційно-розвивальні заняття проводяться в спеціально обладнаних приміщеннях, облаштованих у вигляді навчальної, ігрової, сенсорної зон. Здобувачі освіти з порушеннями

психофізичного розвитку отримують доступ до навчання із застосуванням додаткових допоміжних засобів.

Корекційно-розвивальні послуги – це комплексна підтримка дітей у процесі їх освіти, яка спрямована на виправлення наявних, попередження вторинних порушень, активізацію пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Під час організації корекційно-розвивальної роботи з дитиною, яка має порушення інтелектуального розвитку, важливо враховувати компенсаторні можливості її організму. Це включає позитивні зміни, що виникають у загальному розвитку дитини завдяки систематичному та цілеспрямованому підходу до навчання.

Корекційно-розвивальна робота здійснюється в педагогічному процесі за допомогою різних методик і організаційних форм. Педагогічний процес, мета якого – корекція розвитку дитини, визначається як корекційно спрямований, тобто це корекційно спрямоване навчання і корекційно спрямоване виховання.

Висновки. Корекційне навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах компетентнісного підходу може втілюватися шляхом поєднання компетентнісно зорієнтованого змісту освіти та корекційного складника, реалізації сучасних методів навчання і впровадження системи психолого-педагогічного супроводу як дітей з порушеннями розвитку, так і їхніх родин, що дасть змогу таким дітям досягнути максимального прояву їхніх можливостей в освітньому процесі та прискорити процес інтеграції їх у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабяк О.О. Оцінювання навчальних досягнень школярів з особливими освітніми потребами в умовах компетентнісного підходу. *II International scientific conference «Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration»* (October 25, 2019). Leipzig, 2019. С. 107–111.
2. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : *наук.-метод. посібник для вчителів інклюзивного навчання*. 2016. 120 с.
3. Засенко В.В. Спеціальна освіта: кроки до змін. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 1. С. 7–12.
4. Засенко В.В. Нова українська школа – стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами. *Nauka Edukacja Wychowanie I Praca*. Warszawa Siedlce. 2018. С. 149–158.
5. Капська А.Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навчальний посібник. 2012. 232 с.
6. Миронова С.П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. № 9.
7. Миронова С.П. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання. *Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру* : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. (27–28 квітня 2014). Луганськ, 2014. С. 137–139.

8. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року: розпорядження КМ України, 7 червня 2024 р. № 527-р.

9. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О. Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу : *навчально-методичний посібник*. 2020. 435 с.

REFERENCES:

1. Babiak, O. O. (2019). Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen shkoliariv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh kompetentnisnogo pidkhodu. [Assessment of learning achievements of pupils with special educational needs in the context of competence-based approach]. II International scientific conference “Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration”, 107–111. [in Ukrainian].

2. Haiash, O.V. (2016). Korektsiino-rozvyvalna robota z ditmy z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku. [Correctional and developmental work with children with special needs]. *nauk.-metod. posibnyk dlia vchyteliv inkluzyvnoho navchannia...-Scientific and methodological manual for teachers of inclusive education*, 120. [in Ukrainian].

3. Zasenka, V. V. (2017). Spetsialna osvita: kroky do zmin. [Special education: steps towards change]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia. – A special child: education and upbringing*, (1), 7–12. [in Ukrainian].

4. Zasenka, V. V. (2018). Nova ukrainska shkola – stratehiia rozvytku osvity ditei z osoblyvymy potrebamy. [New Ukrainian School – a strategy for the development of education for children with special needs]. *Nauka Edukacja Wychowanie I Praca. Warszawa Siedlce*, 149–158. [in Ukrainian].

5. Kapska, A. Y.(2012). Sotsialnyi suprovid riznykh katehorii simei ta ditei. [Social support for different categories of families and children]: *navchalnyi posibnyk. -training manual*, 232. [in Ukrainian].

6. Myronova, S. P. (2017). Robota fakhivtsiv z simiamy, yaki vykhovuiut ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. [Work of specialists with families raising children with special educational needs]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. – Current issues of correctional education*, (9). [in Ukrainian].

7. Myronova, S. P. (2014). Shliakhy realizatsii korektsiino-rozvytkovoho komponentu inkluzyvnoho navchannia. Kompleksnyi suprovid ditei z psykhofizychnymy porushenniamy v umovakh navchalno-reabilitatsiinoho tsentru [Ways to implement the correctional and developmental component of inclusive education. Comprehensive support of children with psychophysical disorders in the conditions of an educational and rehabilitation centre]: *materialy III Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. Materials of the III International Scientific and Practical Conference*, 137–139.[in Ukrainian].

8. Natsionalna stratehiia rozvytku inkluzyvnoho navchannia na period do 2029 roku. (2024). [National Strategy for the Development of Inclusive Education until 2029]: *rozporiadzhennia KM Ukrainy – Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*, (№ 527-p). [in Ukrainian].

9. Prokhorenko, L.I., Babiak, O.O. (2020). Navchannia ditei z porushenniamy kohnityvnoho rozvytku v umovakh kompetentnisnogo pidkhodu. [Teaching children with cognitive developmental disorders in a competence-based approach]: *navchalno-metodychnyi posibnyk -teaching and methodological manual*, 435. [in Ukrainian].